

Mantra zabezpečovania riadneho chodu ústavných orgánov

Balog, B.*

BALOG, B.: Mantra zabezpečovania riadneho chodu ústavných orgánov. Právny obzor, 107, 2024, č. 4, s. 428 – 440. <https://doi.org/10.31577/pravnyobzor.2024.4.05>

The Mantra of ensuring the proper functioning of constitutional bodies. Even if the Constitution entrusts the President with ensuring the proper functioning of constitutional bodies, this does not mean the possibility of any presidential action. In the submitted contribution, the author offers an opinion on the forms and content requirements of the president's decision-making in ensuring the proper functioning of constitutional bodies. In particular, it points to the obligation of the President by Art. 2 par. 2 of the Constitution.

Key words: constitution, president, constitutional body, constitutional system, proper functioning of constitutional bodies

Úvod

Ak boli nejaké slová, ktoré podľa mňa formovali ústavný vývoj Slovenskej republiky v roku 2023, osobitne, ale nielen, na jeseň pri menovaní vlády Slovenskej republiky (ďalej len „vláda“), boli to slová „zabezpečovanie riadneho chodu ústavných orgánov“. Tieto slová boli používané a opakované s takou intenzitou, až sa z nich stala mantra. Mantra však neznamená iba neustále opakovanie slov. Toto opakovanie sa stáva mantrou až vtedy, ak smeruje k oslobodeniu mysle od myslenia. A presne v tom slová o zabezpečovaní riadneho chodu ústavných orgánov dosiahli stav mantry. Ich neustálym opakovaním sme sa oslobodili od myslenia. Od myslenia o tom, čo tieto slová vlastne znamenajú.

Ústavný súd Slovenskej republiky (ďalej len „Ústavný súd“) k zabezpečovaniu riadneho chodu ústavných orgánov skonštatoval, že ide o „*pomerne vágne formulované oprávnenie prezidenta*“, ale súčasne „*zásadným spôsobom ovplyvňuje postavenie prezidenta v slovenskom ústavnom poriadku*“.¹ V spojení so zásadným spôsobom ovplyvňovania postavenia prezidenta Slovenskej republiky (ďalej len „prezident“) v slovenskom ústavnom poriadku, sa o to viac natíska otázka, čo to vlastne zabezpečovanie riadneho chodu ústavných orgánov je, ako sa vykonáva a či ako sa v ústavnom poriadku/systéme prejavuje.

V predložennom príspevku sa pokúsim dať odpoveď nielen na to, čo je to riadny chod ústavných orgánov, ako sa riadny chod ústavných orgánov prejavuje, čo je jeho opakom, aké sú možnosti či mantinely rozhodovania prezidenta pri zabezpečovaní riadneho chodu ústavných orgánov, ale aj, či má byť jeho starostlivosť o riadny chod ústavných orgánov čisto formálno-procesná alebo aj obsahová.

* Doc. JUDr. Boris Balog, PhD., Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola Bratislava.

¹ Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky, sp. zn. PL. ÚS 16/2023-18.

1. Riadny chod ústavných orgánov

Začnem pri riadnom chode ústavných orgánov. Nájst' odpoveď na otázku, čo je riadny chod ústavného orgánu, nie je v podstate ťažké. Každý ústavný orgán má ústavou a aj zákonmi vymedzené svoje postavenie a právomoci, a tak cez ústavný príkaz čl. 2 ods. 2 Ústavy Slovenskej republiky (ďalej len „ústava“) vieme identifikovať, či dotknutý ústavný orgán koná tak, ako mu to ústava a zákony umožňujú a také konanie by sme mohli označiť ako riadne, pričom každý iný spôsob konania je nielen protiústavný, ale z hľadiska kritéria „riadnosti“ nebude riadny, či bude „neriadny“.

Riadny chod ústavných orgánov je tak stav, keď tieto vykonávajú svoje právomoci v súlade s ústavou a zákonmi a konajú iba na základe ústavy, v jej medziach a v rozsahu a spôsobom, ktorý ustanoví zákon. Riadny chod ústavných orgánov je aj stav, keď tieto vykonávajú svoje právomoci bez snahy narušiť ústavný systém takým výkonom svojej ústavnej právomoci, ktorá nie je v súlade s ústavou a deštruktívne zasahuje do ústavného systému.

Primárnu zodpovednosť za riadny chod ústavného orgánu, teda za činnosť ústavného orgánu podľa čl. 2 ods. 2 ústavy, má sám príslušný ústavný orgán. Úspešné fungovanie celého ústavného systému je možné iba za predpokladu, že ústavné orgány budú prirodzene a automaticky konať v súlade s ústavou a zákonmi a ak by malo dôjsť k excesu, aby mal ústavný systém dostatočné vnútorné mechanizmy alebo vonkajšie mechanizmy na obnovenie stavu ústavnosti a zákonnosti. Za taký vnútorný mechanizmus pokladám aj oprávnenie prezidenta svojím rozhodovaním zabezpečovať riadny chod ústavných orgánov. Prezident nie je mimo ústavného systému, prezident ako ústavný orgán je súčasťou ústavného systému a vplýva na tento systém zvnútra.

2. Riadny chod jedného orgánu alebo systému ako takého?

Prezident má svojím rozhodovaním zabezpečovať riadny chod ústavných orgánov. Aj keď ústava v čl. 101 ods. 1 používa v súvislosti s ústavným orgánom množné číslo, predpokladám, že prezident nemusí čakať, kým v tom istom momente nebudú riadne fungovať aspoň dva ústavné orgány, a zabezpečovanie riadneho chodu je možné uplatniť aj na jeden ústavný orgán.

Už trochu náročnejšie je uchopiť, čo je presne ústavný orgán. Za ústavný orgán pokladám taký orgán, ktorý je ústavou alebo ústavným zákonom buď priamo zriadený, alebo ktorého postavenie ústava aspoň rámcovo upravuje. Iba samotnú zmienku o existencii nejakého orgánu v ústave alebo ústavnom zákone nepokladám za dostatočnú na to, aby mohol byť takýto orgán považovaný za ústavný.²

Ak má prezident svojím rozhodovaním zabezpečovať riadny chod ústavných orgánov, a to aspoň, resp. čo aj jedného ústavného orgánu, bez bližšieho vymedzenia

² Za ústavný orgán tak považujem aj Výbor Národnej rady Slovenskej republiky na preskúvanie niektorých rozhodnutí Národného bezpečnostného úradu zriadený ústavným zákonom č. 254/2006 Z. z. Mám však vážnu pochybnosť o tom, či ústavným orgánom je konkrétne ministerstvo, keďže podľa čl. 86 písm. e) ústavy, ministerstvá zriaďuje Národná rada zákonom.

ktorých ústavných orgánov, tak je možné povedať, že všetkých, resp. každého ústavného orgánu, a to nielen tých, ktoré sú vo výkonnej moci, ako je aj prezident, resp. tých, ktorých prezident menuje a odvoláva, ale všetkých, či každého ústavného orgánu nezávisle od toho, aký konkrétny vzťah má prezident k tomuto ústavnému orgánu.

Miera zapojenia prezidenta do zabezpečovania riadneho chodu ústavných orgánov v takejto situácii je rozdielna a závisí od toho, aké konkrétne nástroje ústava, ústavné zákony, či iné zákony zverujú prezidentovi vo vzťahu k ústavnému orgánu, ktorý nefunguje riadne, a aké ústavné vzťahy medzi prezidentom a dotknutým ústavným orgánom existujú. To, do akej miery v stave narušenia riadneho chodu určitého/nejakého ústavného orgánu vie postupom podľa čl. 101 ods. 1 ústavy zasiahnuť prezident a svojím rozhodnutím zabezpečiť riadny chod tohto ústavného orgánu, je tak funkciou toho, aké konkrétne právomoci má prezident voči tomuto ústavnému orgánu a aké rozhodnutie vie na ich základe uskutočniť.

Možno si oprávnenne položiť otázku, ako dokáže prezident zabezpečovať riadny chod verejného ochrancu práv, ktorý je nepochybne ústavný orgán, ak verejného ochrancu práv volí Národná rada na návrh aspoň 15 poslancov Národnej rady, po zvolení skladá sľub do rúk predsedu Národnej rady, Národnej rade predkladá každoročne správu o činnosti, Národnej rade predkladá v prípade potreby aj mimoriadnu správu a odvolať ho môže tiež iba Národná rada. Ani z ústavy a ani zo zákona upravujúceho postavenie a činnosť verejného ochrancu práv nevyplýva žiadne personálne alebo funkčné prepojenie prezidenta a verejného ochrancu práv, ktoré by predstavovalo právny základ pre zabezpečovanie riadneho chodu tohto ústavného orgánu prezidentom, napr. v situácii, ak by tento v dôsledku zlého zdravotného stavu dlhodobo nevykonával svoju funkciu.

Ešte výraznejšie je to v prípade Výboru Národnej rady Slovenskej republiky na preskúmanie niektorých rozhodnutí Národného bezpečnostného úradu. Ak tento výbor napr. nebude obsadený tak, ako ustanovuje ústavný zákon č. 254/2006 Z. z., resp. inak si nebude vykonávať svoje ústavné právomoci, nie je úplne zrejmé, ako bude prezident svojím rozhodovaním zabezpečovať jeho riadny chod.

Ústavné orgány v ústavnom systéme nechápem izolovane, práve naopak. Ústavný systém chápem ako dynamický štruktúrovaný systém, ktorého základom je ústava (ústavný systém je na nej postavený a z nej sa odvíja), ktorého obsahom sú vzťahy medzi jednotlivými subjektmi pôsobiacimi v ústavnom systéme dané ich právomocami a ich výkonom a ktorého vonkajším rámcom či plášťom je forma vlády. Ústavný systém je živý organizmus, ktorý sa prejavuje, a to tak dovnútra smerom k jeho jednotlivým subjektom, ako aj navonok smerom k spoločnosti a jej členom. Vnútorň alebo vonkajší prejav ústavného systému vyvoláva reakciu tak v samom ústavnom systéme, ako aj mimo jeho rámca, ktorá ďalej na ústavný systém pôsobí.³

Pri ústavnom systéme tvorenom vzťahmi medzi jednotlivými ústavnými orgánmi iba ťažko môže nastať stav izolovaného neriadneho chodu jedného ústavného orgánu. Práve vnútorná štruktúra ústavného systému a vzájomné vzťahy medzi ústavnými orgánmi

³ BALOG, B. *Materiálne jadro ústavy. Ústavný systém v pohybe*. Bratislava : Wolters Kluwer SR, 2022, s. 11.

spôsobia, že neriadny chod nezostane izolovaný na jeden ústavný orgán, ale nevyhnutne sa bude prenášať na tie ústavné orgány, ktoré sú s ním vo vzťahu a cez tie postupne ďalej s potenciálom metastázovať celý ústavný systém.

Riadny chod ústavných orgánov tak znamená v podstate riadny chod ústavného systému. Súhlasím s názorom, že „*Povinnosť zabezpečovať riadny chod ústavných orgánov sa premieta do všetkých postupov prezidenta. S ohľadom na jej účel je namieste túto povinnosť chápať širšie než by naznačovalo doslovné znenie čl. 101 ods. 1 ústavy, t. j. ako povinnosť zabezpečovať riadny chod ústavného systému.*“⁴

Ďalšia otázka je, ako prezident zabezpečuje riadny chod ústavných orgánov či ústavného systému. Ústava na to odpovedá, že svojím/jeho rozhodovaním.

Voľba slova „rozhodovanie“ ústavodarcom, podľa môjho názoru, nebola najvhodnejšia. Prvoplánovo by totiž mohlo navodzovať dojem, že výsledkom rozhodovania prezidenta je nejaké formálne rozhodnutie, resp. rozhodnutie ako výsledok nejakého formálneho konania. Nie je však jasné akého, resp. v akom konaní prezident vykonáva svoje právomoci a akým formálnym aktom rozhodnutia ich končí?

Prezident je podľa ústavy zaradený medzi orgány moci výkonnej. Toto formálne zaradenie nie je právne významné pre posúdenie jednotlivých kompetencií, pretože ich charakter z hľadiska zaradenia pod určitú vetvu štátnej moci plynie z ich povahy.⁵

Prezident nie je súd. Ak ústavodarca v čl. 101 ods. 1 použil slovo „rozhodovanie“, iste tým nemal na mysli rozhodovanie, aké zveril podľa čl. 142 ods. 1 ústavy súdom v občianskoprávných a trestnoprávných veciach. Rozhodovanie prezidenta podľa čl. 101 ods. 1 ústavy nie je výsledkom súdneho konania.

Rovnako tak prezident nie je správny orgán a zabezpečovanie riadneho chodu ústavných orgánov nie je rozhodovanie o právach, právom chránených záujmoch alebo povinnostiach fyzických osôb a právnických osôb vo verejnej správe. Rozhodovanie prezidenta podľa čl. 101 ods. 1 ústavy tak nie je ani výsledkom správneho konania.

Rozhodovanie prezidenta tak, ako ho uvádza ústava v čl. 101 ods. 1, tak nie je súdnym rozhodnutím alebo správnym rozhodnutím.

Aj keď ústava formálne o rozhodnutí prezidenta hovorí iba v súvislosti s poverením vlády a súhlasom na výkon jej pôsobnosti podľa čl. 115 ods. 3 ústavy, je zrejmé, že výkon každej pôsobnosti prezidenta podľa čl. 102 ods. 1 ústavy (a iných, kde je to upravené) je výsledkom rozhodnutia prezidenta (čo vyplýva aj z terminológie čl. 102 ods. 2 ústavy), pričom nejde o rozhodnutie, ktoré je výsledkom formálneho konania súdneho orgánu alebo správneho orgánu. Ide o rozhodnutie prezidenta ako výsledku jeho vnútorného vzťahu k veci, o ktorej uplatňuje svoju pôsobnosť.

Takéto rozhodnutie ani nemusí byť formálne, resp. formalizované, či výsledkom nejakého formálneho postupu. Dovolím si dokonca povedať, že práve neformálne a neoficiálne pôsobenie prezidenta na ústavné orgány, či na ústavný systém, predstavujú jeho najsilnejšiu „zbraň“ či spôsobilosť.

⁴ OROSZ, L., SVÁK, J. a kol. *Ústava Slovenskej republiky. Komentár. Zväzok II.* Bratislava : Wolters Kluwer SR, 2022, s. 231.

⁵ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky, sp. zn. PL. ÚS 14/06.

Ústava v prvom rade priznáva prezidentovi postavenie hlavy štátu. Formálne je ako hlava štátu najvyšším ústavným orgánom a jeho postavenie je materiálne podporené aj priamou demokratickou legitimitou. Prezident má ako hlava štátu postavenie, ktorým nielen formálne, ale aj neformálne pôsobí na ostatné ústavné orgány, aby konali ústavne zakotveným a súladným spôsobom. Aby ich chod bol riadny. Možnosť takéhoto pôsobenia a aj jeho vplyv mu dáva už samotné postavenie hlavy štátu. K svojmu neformálnemu či neoficiálnemu pôsobeniu na ostatné ústavné orgány, ak tieto „nechodia“ riadne, prezident nepotrebuje pozlátkovú ústavnú kulisu zabezpečovania riadneho chodu ústavných orgánov. Jednoducho koná ako hlava štátu.

Prezident svojím neformálnym, resp. neoficiálnym pôsobením dokáže vplývať na riadny chod ústavných orgánov, resp. ústavného systému, ale tým jeho pôsobenie vyčerpané nie je. Prezident nie je v postavení monarchu v konštitučnej monarchii, ktorý by iba neoficiálne poskytoval rady a názory, ale ústava zveruje prezidentovi aj vlastné rozhodovanie vo veciach jeho právomocí uvedených najmä, ale nielen v čl. 102 ods. 1 ústavy. Tieto právomoci prezidenta pôsobia v kontexte zabezpečovania riadneho chodu ústavných orgánov dvojako:

- na jednej strane nimi prezident vplýva na riadny chod ústavných orgánov, a to najmä výkonom svojich menovacích právomocí,
- ale súčasne ich výkon predstavuje riadny alebo aj neriadny chod aj samotného ústavného orgánu prezidenta.

Za nevyhnutný predpoklad zabezpečovania riadneho chodu ústavných orgánov prezidentom pokladám to, že v prvom rade bude riadne fungovať samotný prezident. Prezident ako hlava štátu s ústavnou povinnosťou svojím rozhodovaním zabezpečovať riadny chod ústavných orgánov je pri tomto rozhodovaní viazaný ústavným imperatívom vyjadreným v čl. 2 ods. 2 ústavy, teda konať iba na základe ústavy, v jej medziach a v rozsahu a spôsobom, ktorý ustanoví zákon.⁶

V čl. 2 ods. 2 ústavy je vyjadrený princíp legality. Princíp legality určuje miesto a postavenie štátnej moci predstavovanej štátnymi orgánmi vo vzťahu k právu tak, že stanovuje ich podriadenosť ústave a zákonom.⁷ Princíp legality vyžaruje tak do vzťahov vertikálnych a vytvára právnu istotu subjektov súkromného práva, že orgány verejnej moci nebudú voči nim konať v rozpore so svojou právomocou, ako aj do vzťahov horizontálnych, kde vytvára právnu istotu medzi orgánmi verejnej moci pri výkone im priznanej právomoci. Znamená to o. i. aj, že štátny orgán na jednej strane bude konať iba na základe ústavy a zákonov a tiež ochranu ostatných štátnych orgánov, že sa voči nim bude konať zo strany tohto štátneho orgánu iba na základe ústavy a zákonov.

Príkaz čl. 2 ods. 2 ústavy je cestou k naplneniu aj ďalších princípov právneho štátu, najmä princípu právnej istoty, keďže z legality postupu verejnej moci plynie predvídateľnosť jej činnosti a princípu zákazu svojvôle a zákazu zneužitia moci.

Princíp zákazu svojvôle a zákazu zneužitia moci sa vzťahuje na výkon všetkých verejných funkcií vrátane prezidenta. Zákaz svojvôle ako ústavný princíp predstavuje ka-

⁶ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky, sp. zn. I. ÚS 575/2016.

⁷ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky, sp. zn. PL. ÚS 7/2017.

tegorický imperatív, ktorý zaväzuje všetkých verejných činiteľov, t. j. všetky osoby, ktoré vykonávajú, resp. podieľajú sa na výkone verejnej moci. Za zneužitie právomoci nemožno chápať len výkon právomoci v rozpore s platným právom, alebo nad rámec (*ultra vires*) zverenej pôsobnosti, či nad rámec uváženia (diskrécie) poskytnutého právnymi normami, ale aj konanie a rozhodovanie verejného činiteľa v rozpore s ústavou chránenými hodnotami koncentrovane vyjadrenými prostredníctvom ústavných princípov, resp. výkon právomoci v rozpore s jej účelom, a to zvlášť vtedy, ak je očividné, že ide o konanie v rozpore s verejným záujmom, uprednostňujúce osobný záujem či skupinové záujmy.⁸

Ak prezident zabezpečuje riadny chod ústavných orgánov svojím neformálnym pôsobením na ne, požiadavka na súlad jeho konania s čl. 2 ods. 2 ústavy nie je taká intenzívna, ako v situácii, ak sa prezident rozhodne konať formálne a riadny chod ústavného orgánu zabezpečiť výkonom svojej danej právomoci. Konanie prezidenta, ktorým tento formálne, resp. oficiálne zabezpečuje riadny chod ústavných orgánov, musí byť podriadené ústavnej požiadavke v čl. 2 ods. 2. Prezident je ústavný orgán s danými a vymedzenými právomocami v ústave a ostatných zákonoch, ktorý môže svoju vôľu voči inej osobe alebo inému orgánu verejnej moci formálne presadzovať iba v medziach ústavy a ostatných zákonov.

Otázka je, či je požiadavka konania na základe ústavy a zákona naplnená (už) konaním podľa čl. 101 ods. 1 ústavy bez ďalšieho. Inak povedané, či oprávnenie prezidenta svojím rozhodovaním zabezpečovať riadny chod ústavných orgánov je samo osebe právomocou zakladajúcou konanie na základe ústavy a prezident tak môže konať stále bez potreby osobitného oprávnenia.

Na túto otázku odpovedám záporne. Prezident nedokáže ústavne súladným postupom využiť právomoc svojím rozhodovaním zabezpečovať riadny chod ústavných orgánov, ak na to nemá ústavou zverenú konkrétne právomoci, ktoré mu vytvárajú ústavný základ pre zásah voči dotknutému ústavnému orgánu. Článok 101 ods. 1 ústavy mu takéto základ sám osebe nevytvára, ale vytvára mu iba ústavný základ na úvahy o tom, že svoje konkrétne právomoci využije a rovnako tak, že ich aj nevyužije.

Tento názor opieram o to, že inak by ústavný príkaz v čl. 2 ods. 2 ústavy bol iluzórny. Pre riadne vyhodnotenie toho, či štátny orgán koná alebo nekoná na základe ústavy je nevyhnutné, aby jeho právomoc bola jasná a jednoznačná. Článok 101 ods. 1 taký charakter nemá. Z jeho znenia je iba ťažko jednoznačne určiteľné, či prezident oficiálne/formálne zabezpečuje riadny chod ústavného orgánu alebo nie, pretože tam nie je uvedené žiadne kritérium či parameter takéhoto konania. Preto je podľa mňa nevyhnutné podriaďovať zabezpečovanie riadneho chodu ústavných orgánov pod konkrétne právomoci, ktorými prezident podľa ústavy disponuje a ich výkon hodnotiť z hľadiska súladu alebo nesúladu s čl. 2 ods. 2 ústavy.

Aký záver k oprávneniu prezidenta svojím rozhodovaním zabezpečovať riadny chod ústavných orgánov možno z vyššie uvedeného vyvodiť? Na to, aby prezident neformálne, váhou svojej osobnej autority a autority svojho úradu pôsobil na ústavné orgány či na

⁸ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky, sp. zn. PL. ÚS 7/2017.

ústavný systém a jeho fungovanie, je rozhodujúce jeho postavenie hlavy štátu. Nič viac na to nepotrebuje. A na to, aby prezident konal oficiálne, je rozhodujúce, či na to má alebo nemá konkrétnu právomoc danú ústavou.

3. Použitie hlavne vo vzťahoch s parlamentom a vládou

Aj keď dikcia čl. 101 ods. 1 ústavy o zabezpečovaní riadneho chodu ústavných orgánov tieto ústavné orgány nijako nešpecifikuje, z čoho som vyššie vyvodil formálny záver, že prezident má oprávnenie zabezpečovať riadny chod každého ústavného orgánu, nedomnievam sa, že je materiálne potrebné a vhodné, aby zabezpečovanie riadneho chodu ústavných orgánov znamenalo možnosť prezidenta zasahovať do postavenia a činnosti každého, resp. akéhokoľvek ústavného orgánu, pretože jeho postavenie v ústavnom systéme nie je dominantné voči ostatným ústavným orgánom. Také jeho postavenie by ani nezodpovedalo parlamentnej forme vlády.

Jadrom ústavného systému Slovenskej republiky je vzťah parlamentu a vlády postavený na dôvere vlády. Práve tento vzťah definuje ústavný systém ako parlamentný⁹ a súčasne v tomto vzťahu je vysoký potenciál narušenia riadneho chodu niektorého z týchto ústavných orgánov.

Ak ústava zveruje prezidentovi, aby svojím rozhodovaním zabezpečoval riadny chod ústavných orgánov, znamená to, že hlava štátu v parlamentnej forme vlády je vnímaná ako arbiter v sporoch medzi zákonodarnou mocou a výkonnou mocou (vládou).

Miesto a úloha prezidenta pri zabezpečovaní riadneho chodu ústavných orgánov je práve vo vzťahu medzi národnou radou a vládou. Zabezpečovanie riadneho chodu ústavných orgánov prezidentom by malo byť z hľadiska funkčnosti ústavného systému zamerané na vzťah parlamentu a vlády, resp. na funkčnosť týchto dvoch ústavných orgánov. Riadny chod ústavného systému môže byť narušený vo vzťahu/kolízii politických ústavných orgánov parlamentu a vlády, pričom práve prezident ako nadstranícky ústavný orgán s priamou demokratickou legitimitou môže do tohto vzťahu či kolízie zasiahnuť a nastoliť riadny chod ústavného systému zabezpečením riadneho chodu oboch alebo jedného z kolidujúcich ústavných orgánov.

Na to ústava prezidentovi aj zveruje osobitné výslovné právomoci. Ich podstatou je však zásah prezidenta ako *ultima ratio*, ak nie je možné obnoviť riadny chod dotknutého ústavného orgánu primárne jeho vlastnou aktivitou alebo aktivitou s ním vo vzťahu pôsobiaceho ústavného orgánu. Aktivovanie prezidenta ako zabezpečovateľa riadneho chodu ústavných orgánov je tak v situácii, ak nie je možné obnoviť riadny chod vlastnou činnosťou dotknutého ústavného orgánu, resp. nástrojmi politického riešenia.

Vo vzťahu k parlamentu je to rozpustenie parlamentu. Rozpustenie parlamentu znamená ukončenie volebného obdobia a popretie výsledkov volieb zástupcov občanov. Takýto nástroj má v parlamentnom systéme svoje opodstatnenie a jeho zverenie prezidentovi má (aspoň po roku 1999) nespornú logiku danú rovnakou priamou demokratickou legitimitou parlamentu a prezidenta. Vecne je konanie prezidenta dané, a tým aj li-

⁹ K tomu nálež Ústavného súdu Slovenskej republiky, sp. zn. PL. ÚS 4/2012, bod 36.

mitované jeho možnosťami, ak nastane niektorá zo situácií upravených čl. 102 ods. 1 písm. e) ústavy, ktorá každá iným spôsobom znamená nefunkčnosť parlamentu. Ústavná možnosť a nie povinnosť prezidenta rozpustiť parlament v situácii, keď je parlament nefunkčný, je vyjadrením toho, že ústava aj v tejto situácii preferuje iné riešenia takejto situácie¹⁰ a nepredpokladá okamžité riešenie prezidentom v prvý deň, keď mu to ústava umožní.

V každom prípade je možnosť rozpustiť parlament konkrétnym ústavným nástrojom prezidenta podľa čl. 2 ods. 2 ústavy na zabezpečenie riadneho chodu parlamentu a tým aj na zabezpečenie riadneho chodu parlamentného ústavného systému Slovenskej republiky.

Vo vzťahu k nefunkčnej vláde je to odvolanie predsedu vlády podľa čl. 102 ods. 1 písm. g) a čl. 110 ods. 1 ústavy.

Situáciu nefunkčnosti vlády je v prvom rade povinný riešiť predseda vlády, ktorý za jej funkčnosť nesie zodpovednosť pred Národnou radou. Ústava mu dáva celú škálu nástrojov, najmä návrh prezidentovi na odvolanie a vymenovanie člena/členov vlády a podanie demisie. V druhom rade je to parlament, ktorý udržiava vládu tým, že jej poskytuje dôveru a tým ju materiálne legitimizuje na riadny výkon jej ústavných právomocí. Možnosti parlamentu voči vláde sú dané čl. 115 ústavy a voči predsedovi vlády a jednotlivému členovi/členom vlády čl. 116 ústavy.

Áké sú možnosti prezidenta samotného (mimo konania predsedu vlády a mimo konania parlamentu) zabezpečiť riadny chod ústavného orgánu vlády, ak je vláda nefunkčná, resp. nevykonáva riadne (procesne, nie obsahovo) svoje ústavné právomoci?

Ako som uviedol vyššie, ústava zveruje prezidentovi odvolanie predsedu vlády podľa čl. 102 ods. 1 písm. g) a čl. 110 ods. 1 ústavy. Odvolanie predsedu vlády by mohlo predstavovať nástroj v zmysle čl. 2 ods. 2 ústavy na zabezpečenie riadneho chodu ústavného orgánu vlády.

Áké sú však možnosti prezidenta odvolať predsedu vlády podľa čl. 102 ods. 1 písm. g) a čl. 110 ods. 1 ústavy? Medzi obsahom týchto dvoch ustanovení ústavy je zásadný obsahový rozdiel. Kým jedno sa viaže na čl. 115 a čl. 116 ústavy, to druhé nie. Komentárová literatúra sa zhoduje v tom, že odvolávanie predsedu vlády je spojené so situáciami podľa čl. 116 ústavy, a to (výlučne) s vyslovením nedôvery predsedovi vlády, čo má za dôsledok jeho povinné odvolanie prezidentom.¹¹

Ján Drgonec v tejto súvislosti poukazuje na to, že čl. 110 ods. 1 ústavy nie je viazaný na čl. 116 ods. 6 ústavy [a ani na čl. 102 ods. 1 písm. g) ústavy]. Ústavné postavenie prezidenta možno interpretovať ako širšie postavenie, ktoré zahŕňa aj kompetenciu prezidenta odvolať predsedu vlády bez návrhu. Absencia výslovnej úpravy tejto otázky oči-

¹⁰ Jedným z nich môže byť aj skrátenie prebiehajúceho volebného obdobia podľa čl. 73 ods. 3 ústavy, pretože aj nefunkčný parlament môže byť „sfunkčnený“ aspoň na prijatie takéhoto uznesenia.

¹¹ K tomu ČIČ, M. a kol. *Komentár k Ústave Slovenskej republiky*. Bratislava : Eurokódex, 2012, s. 584. V komentári z roku 2022 je úprava odvolávania predsedu vlády v čl. 110 ods. 1 ústavy označená za nadbytočnú, pretože ide o duplicitu s čl. 102 ods. 1 písm. g) ústavy, ako aj s jej čl. 116 ods. 6 a v istom zmysle aj s čl. 115 ods. 1 ústavy. K tomu pozri OROSZ, L., SVÁK, J. a kol. *Ústava Slovenskej republiky. Komentár. Zväzok II*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2022, s. 308.

vidne predstavuje latentnú príležitosť na vznik závažného politického sporu o výklad a uplatňovanie ústavy.¹²

Predstavuje teda zabezpečovanie riadneho chodu ústavných orgánov (a celého ústavného systému) možnosť prezidenta konaním pokrytým čl. 2 ods. 2 ústavy odvolať podľa čl. 110 ods. 1 ústavy predsedu vlády aj bez naplnenia niektorej zo situácií upravených v čl. 115 alebo čl. 116 ústavy?

Pri hľadaní odpovede je potrebné vychádzať z toho, že jadrom ústavného systému Slovenskej republiky, ktorého riadny chod má prezident svojim rozhodovaním zabezpečovať, je vzťah parlamentu a vlády založený na parlamentnej dôvere vláde. Dôvera a jej existencia/trvanie sú pre zodpovedanie vyššie položennej otázky podstatné.

Materiálna legitimita vlády znamená, že sa do jej zloženia premietne vôľa občanov vyjadrená v parlamentných voľbách. Formálne v nich občania volia parlament, v parlamentnom systéme však fakticky rozhodujú o vláde. To je najdôležitejší dôsledok parlamentných volieb. Výsledok parlamentných volieb sa primárne premieta do zloženia parlamentu a sekundárne do zloženia vlády. Občania prostredníctvom svojich volených zástupcov rozhodujú o vláde, o jej dôvere a tým ju delegovane materiálne legitimizujú na výkon jej ústavných právomocí.

Práve nadobudnutie materiálnej legitimity vlády je naplnením podstaty parlamentnej formy vlády, v ktorej vláda získaním dôvery preberá na seba zodpovednosť za výkon svojich právomocí. Zodpovednosť smeruje voči ústavnému orgánu, ktorý zastupuje občanov ako zdroj moci. Preto parlament vyslovuje vláde dôveru a materiálne ju tým legitimizuje na výkon ústavných právomocí a jemu vláda zodpovedá.¹³

Zásah do postavenia vlády, ktorá má dôveru parlamentu, by tak fakticky predstavoval zásah do postavenia parlamentu. Odvolanie predsedu vlády prezidentom preto nie je rozhodnutím, ktoré má obmedzené účinky v rámci pôsobnosti/vzťahu prezidenta a vlády. Odvolanie predsedu vlády zasahuje do ústavného postavenie nielen vlády, ale najmä zasahuje do ústavného postavenia parlamentu v tom, že prezident by „odstránil“ predsedu vlády a tým aj vládu ako takú, a to v situácii, keď by vláda a jej predseda disponovali dôverou parlamentu. Prezident by tak poprel túto dôveru vyplývajúcu z výsledku parlamentných volieb.

Môžem preto uzavrieť, že čl. 110 ods. 1 ústavy nie je možné chápať tak, že poskytuje prezidentovi možnosť pokrytú čl. 2 ods. 2 ústavy odvolať predsedu vlády, ak nie je splnený niektorý z výslovných ústavných dôvodov na odvolanie predsedu vlády.

4. Riadny chod ústavných orgánov chápaný obsahovo alebo procesne?

Ak som v úvode príspevku vymedzil riadny chod ústavných orgánov ako stav, keď vykonávajú svoje právomoci v súlade s ústavou a zákonmi a konajú iba na základe ústavy, v jej medziach a v rozsahu a spôsobom, ktorý ustanoví zákon, prezident vyhodnocu-

¹² DRGONEC, J. *Ústava Slovenskej republiky. Teória a prax*. Bratislava : C. H. Beck, 2015, s. 1260.

¹³ K tomu bližšie BALOG, B. *Materiálne jadro ústavy. Ústavný systém v pohybe*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2022, s. 186 – 187.

je konanie ústavného orgánu a na základe identifikovania rozdielu oproti riadnemu chodu svojím zásahom napráva takýto stav. Inak povedané, je to posudzovanie formálnej stránky konania ústavného orgánu, resp. formálneho pôsobenia ústavného systému.

Súčasne má konanie ústavného orgánu aj svoj obsah, resp. má nejakú obsahovú, vecnú kvalitu. Otázka v súvislosti s rozhodovaním prezidenta pri zabezpečovaní riadneho chodu ústavného orgánu či ústavného systému je, či možno za neriadny chod ústavného orgánu považovať aj to, ak koná v súlade s ústavou a na jej základe, ale svoju právomoc vykonáva obsahovo inak, ako by si to predstavoval prezident, resp. v nesúlade s tým, ako obsahovo na danú právomoc pozerá prezident?

Ústava pozná situácie, keď prezident premieta do svojich rozhodnutí svoj osobný/vlastný názor. Vnášanie osobného/vlastného názoru do rozhodovania prezidenta pôsobí na zabezpečovanie riadneho chodu ústavných orgánov trojako. Môže ísť o situácie, keď prezident:

- a) vyjadrí svoj názor, pričom nejde o situáciu, že by ústavný systém nefungoval riadne, práve naopak. Názor prezidenta je súčasťou jeho riadneho fungovania. Je to najmä v situácii, ak prezident vracia Národnej rade zákon s pripomienkami na opätovné prerokovanie. Je prirodzené, že sa do pripomienok prezidenta premieta jeho názor na obsah schváleného zákona, a práve názorový rozdiel je dôvod na vrátenie zákona. Podobne je to pri podaní návrhu na začatie konania o súlade právnych predpisov. Iný názor prezidenta na obsah zákona, ako ho vyjadrila v schválenom znení Národná rada, vedie k tomu, že ho prezident vráti na opätovné prerokovanie, či dokonca iniciuje voči zákonu konanie na ústavnom súde. To však samo osebe nemôže znamenať, že je porušený riadny chod Národnej rady. Ak Národná rada schválila zákon v súlade so všetkými ústavnými a zákonnými požiadavkami, jej chod bol riadny, konanie prezidenta je vyjadrením jeho iného názoru (ktorý, navyše, môže byť mylný) na obsah zákona, ale nepredstavuje zabezpečovanie riadneho chodu Národnej rady;
- b) vyjadrí svoj názor, pričom toto je súčasťou zabezpečovania riadneho chodu ústavných orgánov či ústavného systému ako takého. Je to najmä v konaní o výklade ústavy alebo ústavných zákonov, ak je vec sporná, ktoré z podstaty znamená, že podľa názoru prezidenta nefunguje riadne ten ústavný orgán, ktorý je s prezidentom v ústavne relevantnom spore. Obsahový rozdiel vyrieši rozhodnutím Ústavný súd, ale riadny chod ústavného orgánu zabezpečil v podstate prezident tým, že podal návrh na Ústavný súd, ktorý by inak rozhodnúť nemohol.

Názor prezidenta sa ďalej prejavuje v obsahu správy o stave Slovenskej republiky a o závažných politických otázkach, pričom prezident svoj názor verejne vyslovuje v záujme toho, aby dosiahol zmenu fungovania tej časti ústavného systému, na ktorú má odlišný názor. Táto správa predstavuje skôr *soft* nástroj v rukách prezidenta, pretože s výnimkou jedného prípadu, keď takáto správa viedla k strate dôvery vlády, ide dnes skôr o verejné vyjadrenie názoru prezidenta ako pomôcku pri jeho neformálnom alebo formálnom pôsobení na ústavný systém na základe iných právomocí.

V neposlednom rade sa názor prezidenta prejavuje aj pri výkone jeho menovacích oprávnení tam, kde na to ústava vytvára priestor – u kandidátov na sudcov Ústavného

súdu z ústavy či u kandidáta na generálneho prokurátora na základe rozhodnutia Ústavného súdu.¹⁴ Kritérium, ktoré prezident pri výkone svojich menovacích právomocí v týchto prípadoch môže zvažovať, je aj zabezpečenie riadneho chodu dotknutého ústavného orgánu;¹⁵

- c) nemá ústavou vytvorený priestor na to, aby pod heslom zabezpečovania riadneho chodu ústavných orgánov vnášal do rozhodovania svoj osobný/vlastný obsahový názor.

Za takúto situáciu považujem menovanie členov vlády na návrh predsedu vlády. Aj na základe aplikačnej praxe, ktorá priniesla ojedinelé prípady neakceptovania návrhu predsedu vlády, možno povedať, že ide o jeden z najcitlivejších vzťahov medzi prezidentom a predsedom vlády. Jeho obsah je fakticky od vzniku Slovenskej republiky formovaný názorom Ústavného súdu o povinnosti prezidenta sa návrhom predsedu vlády zaoberať, ale nie mu aj vyhovieť.¹⁶ V právnej vede nie je na postavenie prezidenta v tomto vzťahu zhoda, pričom prítomné sú tak názory favorizujúce prezidenta,¹⁷ či, naopak, predsedu vlády.¹⁸ Za vyvážený pokladám názor, že ústavný text, ústavná judikatúra a ani doterajšia ústavná prax neumožňujú prijať záver, že prezident je návrhom predsedu vlády na vymenovanie ministra viazaný do tej miery, že môže skúmať len splnenie formálnych podmienok podľa druhej vety čl. 111 ústavy. Vzhľadom na vzťahy medzi Národnou radou, vládou a prezidentom a na potrebu riadneho chodu ústavných orgánov nemožno pristúpiť ani na taký „bezbrehý“ prístup, ktorý by prezidentovi umožňoval odmietnuť akúkoľvek ministerskú nomináciu z akýchkoľvek

¹⁴ Je to nálež Ústavného súdu Slovenskej republiky, sp. zn. PL. ÚS 4/2012.

¹⁵ Vo vzťahu ku kandidátovi na generálneho prokurátora priznal Ústavný súd prezidentovi možnosť nevyvolať kandidáta na generálneho prokurátora a súčasne mu priznal právo posudzovať kandidáta na generálneho prokurátora vopred. Treba povedať, že do roku 2020 platila právna úprava, podľa ktorej mohol byť za generálneho prokurátora vymenovaný iba prokurátor a bolo možné objektívne posúdiť jeho predchádzajúce prokurátorské pôsobenie, jeho správanie pri výkone funkcie prokurátora, vybavovanie vecí či disciplinárne previnenia. Tým bolo možné na základe objektívneho posúdenia vyhodnotiť, či bude konkrétnou osobou ohrozený alebo dokonca porušený riadny chod prokuratúry osobou generálneho prokurátora (napr. v minulosti disciplinárne potrestaného za porušenie služobných povinností), a to založilo dôvod na preventívnu ochranu riadneho chodu prokuratúry prezidentom nevyvolaním parlamentom zvoleného kandidáta.

Vo vzťahu k sudcom ústavného súdu stanovuje požiadavky priamo ústava v čl. 134 ods. 4. Ústava tým vytvára základ na posudzovanie osobnostných vlastností kandidátov na sudcov Ústavného súdu, a to tak (resp. nielen) v Národnej rade, ale aj u prezidenta, ktorý ich môže vyhodnotiť inak ako Národná rada, a zvoleného kandidáta nevyvolať. Za tým účelom mu predkladá Národná rada dvojnásobný počet kandidátov. Požiadavky v čl. 134 ods. 4 ústavy umožňujú vyhodnotiť celý doterajší život kandidáta na sudcu Ústavného súdu, a to aj pred tým, ako začal vykonávať právnu prax (počas štúdia, v inej praxi, ak ju vykonával), ale osobitne požiadavka 15 rokov právnej praxe celkom prirodzene smeruje posudzovanie kandidáta na sudcu Ústavného súdu k jeho činnosti a aktivitám práve počas tých minimálne 15 rokov právnej praxe – čo dosiaľ, ako sa prezentoval, a to v dobrom aj v zlom, ak bol napr. vystavený nejakým disciplinárnym konaniam.

¹⁶ Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky, sp. zn. I. ÚS 39/93.

¹⁷ DRGONEC, J. *Ústava Slovenskej republiky. Komentár*. Šamorín : Heuréka, 2007, s. 825 alebo CIBULKA, E. a kol. *Ústavné právo. Ústavný systém Slovenskej republiky*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2014, s. 278.

¹⁸ SVÁK, J., CIBULKA, E. *Ústavné právo Slovenskej republiky*. Bratislava : Bratislavská vysoká škola práva, 2006, s. 369.

dôvodov, prípadne dokonca bez zrejmých dôvodov.¹⁹ V snahe prispieť k diskurzu o obsahu vzťahu prezidenta a predsedu vlády pri menovaní členov vlády na návrh predsedu vlády, a to v kontexte riadneho chodu ústavných orgánov, ponúkam názor, prečo práve tu je riadnym chodom ústavných orgánov práve vymenovanie členov vlády na návrh predsedu vlády.

Prezident dáva vláde formálnu legitimitu, a to jej vymenovaním na návrh predsedu vlády. Formálnosť tejto legitimacy je v tom, že každý člen vymenovanej vlády dostane od prezidenta menovací dekrét a tiež je prezidentom formálne poverený na riadenie určitého rezortu. Súčasne od tohto momentu je vláda vymenovaná a ujíma sa výkonu svojich ústavných právomocí. Vláda potrebuje získať aj materiálnu legitimitu. Materiálna legitimita vlády znamená, že sa do jej zloženia premietne vôľa občanov vyjadrená v parlamentných voľbách. To, že prezident má na návrh predsedu vlády túto vymenovať, je formálny úkon umožňujúci, aby sa mohol k vymenovanej vláde vyjadriť parlament a dať alebo nechať jej materiálnu legitimitu vyslovením alebo nevyslovením dôvery, a tým uzavrieť spojenie formálnej a materiálnej legitimacy vlády.²⁰ Nevymenovanie vlády prezidentom tak neumožňuje vláde uchádzať sa o dôveru Národnej rady. Takýto krok tak, podľa mňa, predstavuje zásah do riadneho chodu ústavného orgánu vlády, ktorej je znemožnené uchádzať sa o dôveru Národnej rady a zásah do riadneho chodu Národnej rady, ktorej je znemožnené rozhodovať o dôvere vlády vymenovanej podľa návrhu predsedu vlády.

Záver

Všetky ústavné orgány svojím riadnym chodom zabezpečujú riadny chod či riadne fungovanie celého ústavného systému a zachovanie jeho vyváženého stavu. Prípadné narušenie tohto stavu excesom zo strany niektorého z ústavných orgánov pri výkone jeho právomocí vyrovnáva ústavný systém primárne svojimi vnútornými nástrojmi, a to na prvom mieste obnovením stavu riadnej činnosti dotknutého ústavného orgánu jeho vlastným uvedením do stavu riadneho chodu. Ak to nejde, môže obnovenie stavu riadneho chodu ústavného orgánu dosiahnuť prezident konajúc ako hlava štátu, formálne najvyšší ústavný orgán.

Ústava od roku 1999 vybavuje prezidenta oprávnením svojim rozhodovaním zabezpečovať riadny chod ústavných orgánov, ale javí sa, že bez ďalšieho ide skôr o obsahovo prázdnu formuláciu, ktorá na postavení prezidenta nič nemení. Jeho schopnosť neformálne pôsobiť na ústavný systém vyplýva z jeho postavenia hlavy štátu podporeného priamou demokratickou legitimitou. Prezident má ako hlava štátu priestor na uváženie, akým spôsobom v stave narušenia ústavného systému vstúpi do jeho riešenia, a či vôbec, pretože obnova riadneho chodu ústavného systému neznamená automaticky aktívny vstup a zásah hlavy štátu, ale v prvom rade vytvorenie priestoru pre neriadne fungujúci ústavný orgán na obnovenie stavu jeho riadneho chodu.

¹⁹ OROSZ, L., SVÁK, J. a kol. *Ústava Slovenskej republiky. Komentár. Zväzok II.* Bratislava : Wolters Kluwer, 2022, s. 312.

²⁰ BALOG, B. *Materiálne jadro ústavy. Ústavný systém v pohybe.* Bratislava : Wolters Kluwer, 2022, s. 187.

Úlohou prezidenta v rámci zabezpečovania riadneho chodu ústavných orgánov totiž nie je byť konkurentom jednotlivých zložiek moci a ústavných orgánov, ale, naopak, garantom, že ústavou daná štruktúra štátnych orgánov bude riadnym spôsobom fungovať a bude tak môcť slúžiť v prospech všetkých občanov.²¹

Úloha prezidenta pri zabezpečovaní riadneho chodu ústavných orgánov tak nie je vymedzená iba aktívne ako zodpovednosť konať, ale aj pasívne ako zodpovednosť zdržať sa konania. Pre splnenie tejto povinnosti v konkrétnom prípade majú zásadný význam okolnosti prípadu, lebo prezident každým nesprávnym správaním, konaním, rovnako ako zdržaním sa konania môže nielen nastoliť, ale aj narušiť riadny chod ústavných orgánov.²² Prezident svojím rozhodovaním zabezpečuje riadny chod ústavných orgánov iba vtedy a iba takým konaním a rozhodovaním, ktoré samo spĺňa požiadavky riadneho chodu. Inak povedané, riadny chod ústavných orgánov nie je možné zabezpečovať rozhodovaním, ktoré samo nie je riadne, a to preto, lebo je v rozpore s ústavou. Konanie prezidenta, ktorým formálne vstupuje do ústavného systému, je podriadené požiadavke čl. 2 ods. 2 ústavy v tom, že vyžaduje konkrétnu ústavnú právomoc prezidenta, pretože iba taká je preskúmateľná z hľadiska súladu s ústavou.

Napokon, súlad konania prezidenta s ústavou je významný z hľadiska jeho zodpovednosti. Prezident je za výkon svojej funkcie nezodpovedný. Jeho zodpovednosť je podľa čl. 107 ústavy obmedzená iba na úmyselné porušenie ústavy alebo na vlastizradu. Priznanie nezodpovednosti prezidentovi nie je ústavným vyjadrením „bianko šeku“ pre prezidenta v tom, že sa môže správať akýmkoľvek právne nepostihnuteľným spôsobom, ale práve naopak, je zvýraznením jeho zvýšenej zodpovednosti, a to za každých okolností, v každej situácii a pri každom rozhodnutí riadiť sa dôsledne ústavou, pričom žiadne ustanovenie ústavy a ani žiadna situácia prezidenta tejto povinnosti nezbavuje.

Literatúra

- BALOG, B. *Materiálne jadro ústavy. Ústavný systém v pohybe*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2022
- CIBULKA, E. a kol. *Ústavné právo. Ústavný systém Slovenskej republiky*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2014
- ČIČ, M. a kol. *Komentár k Ústave Slovenskej republiky*. Bratislava : Eurokódex, 2012
- DRGONEC, J. *Ústava Slovenskej republiky. Komentár*. Šamorín : Heuréka, 2007
- DRGONEC, J. *Ústava Slovenskej republiky. Teória a prax*. Bratislava : C. H. Beck, 2015
- OROSZ, L., SVÁK, J. a kol. *Ústava Slovenskej republiky. Komentár*. Zväzok II. Bratislava : Wolters Kluwer, 2022
- SVÁK, J., CIBULKA, E. *Ústavné právo Slovenskej republiky*. Bratislava : Bratislavská vysoká škola práva, 2006
- Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky, sp. zn. I. ÚS 39/93
- Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky, sp. zn. PL. ÚS 14/06
- Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky, sp. zn. PL. ÚS 4/2012
- Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky, sp. zn. I. ÚS 575/2016
- Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky, sp. zn. PL. ÚS 7/2017
- Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky, sp. zn. PL. ÚS 16/2023-18

²¹ Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky, sp. zn. PL. ÚS 4/2012.

²² DRGONEC, J. *Ústava Slovenskej republiky. Teória a prax*. Bratislava : C. H. Beck, 2015, s. 1177.